

A KÜLFÖLDI KÖZVETLEN BEFEKTETÉSEK HATÁSA A KÖZÉP-KELET-EURÓPAI GAZDASÁGOK TERMELÉKENYSÉGÉRE

Csengődi Sándor

Budapesti Corvinus Egyetem

A közép-kelet-európai országok elmúlt két évtizedben tapasztalt fejlődésében meghatározó szerepet tölt be a külföldi tőke, amely különböző hatásmechanizmusokon keresztül alakítja a fogadó gazdaságokat. Tanulmányunk áttekinti a közvetlen külföldi befektetések eredményeként létesült külföldi tulajdonú vállalatok irányából a hazai tulajdonú vállalatok felé irányuló, technológiai tovagyrűzési hatásmechanizmusokon át érvényesülő hatásokat vizsgáló kutatások eredményeit, és értékeli a külföldi tőke közép-kelet-európai gazdaságok fejlődésére gyakorolt jelentőségét.

1. A nemzetközi tőkeáramlás felgyorsulásának hatásai

A tőke nemzetközi áramlása felgyorsult az elmúlt két évtizedben, a külföldön befektetett és termelő működőtőke értéke 2006-ban meghaladta a világszinten megtermelt GDP 25%-át, Európában mára eléri a GDP 40%-át. A külföldi tőke a fogadó gazdaságok adottságai, piacainak jellemzői, illetve a politikai-gazdasági szabályozás jellegének függvényében eltérő módon befolyásolhatja azok jövedelemtermelő képességét, piaci viszonyait, jólétét.

Giorgio Barba Navaretti és Anthony J. Venables (2004) szerint a beáramló működő-

tőke megváltoztathatja a versenyt, illetve a tényezőkeresletet és a tényezőárakat a fogadó gazdaságokban, továbbá technológiai tovagyrűzésen keresztül a hazai tulajdonú vállalatok termelékenységeinek növekedését generálhatja. A külföldi közvetlen befektetések fogadó gazdaságra gyakorolt hatásait elemző empirikus vizsgálatok ezért e mikroszintű hatásmechanizmusok (ún. csatornák) beazonosítására és az azokon keresztül érvényesülő hatások számszerűsítésére irányulnak. A külföldi működőtőke tényerésével asszociált technológiai tovagyrűzési hatásokról már számos kutatás prezentál megbízható eredményeket, miközben viszonylag szerény a másik két csatornán át érvényesülő hatások empirikus irodalma.

A külföldi tőkének különös jelentősége van a közép-kelet-európai tranzíciós gazdaságokban, amelyek a rendszerváltás után, a piacgazdasági átmenet kezdetén csekély hozzáféréssel rendelkeztek nemzetközi piacokhoz, szervesen nem integrálódtak a világpiacba, szegények voltak tőkében és versenyképes technológiákban. Ezekben az országokban a külföldi tőkebeáramlás nagyban elősegítette a nem hatékony termelési struktúrák átalakítását, a munkaerő fenntartható foglalkozta-

tását biztosító munkahelyek létrejöttét, a korszerű és versenyképes termelési technológiák elterjedését és a nemzetközi piacokhoz való integrációt. E tekintetben viszonylag homogénnek tekinthető, korábban államszocialista gazdasággal rendelkező, az Európai Unióhoz 2004-ben vagy az után csatlakozó közép-kelet-európai országok ideális környezetet biztosítanak a külföldi jelenlét hatásainak vizsgálatára.

Jelen tanulmányban áttekintjük a külföldi közvetlen működőtőke beáramlása által a közép-kelet-európai országokban indukált technológiai tovaggyűrtzési hatásokat, és értékeljük azok jelentőségét.

II. Működőtőke-beáramlás a közép-kelet-európai tranzíciós országokban

A közép-kelet-európai posztoszocialista országokban lezajlott rendszerváltás után, a '90-es években mindenütt megtörtént a piacgazdaság kereteinek kiépítése és megszilárdítása, fokozatosan elmélyült a világpiacon való integráció. A gazdaság átalakulásához és a hatékony termelési feltételeinek kialakításához jelentős mennyiségű tőkére, modern technológiákra és a világ piacaival való együttműködés feltételeinek megteremtésére volt szükségük ezeknek az országoknak. E folyamatot nagyban elősegítette a gazdasági nyitás és a jelentős mértékű külföldi termelőtőke beáramlása. A beáramló külföldi tőkét a piacgazdasági működés feltételeihez szükséges relatíve megbízható jogi, szabályozási intézményrendszer fogadta, a munkaerő képzettsége jellemzően biztosította a modern termelési technológiák működtetéséhez szükséges tudást, vagy alapot szolgáltatott az ahhoz szükséges képzésre, be tanításra.

Az államszocialista berendezkedésből az 1990-es évek elején piacgazdaságra váltó, ko-

rábban KGST-tag közép-kelet-európai tranzíciós országokban a külföldi működőtőke nagyarányú beáramlása és gazdasági térnyerése figyelhető meg a '90-es években és azután is.

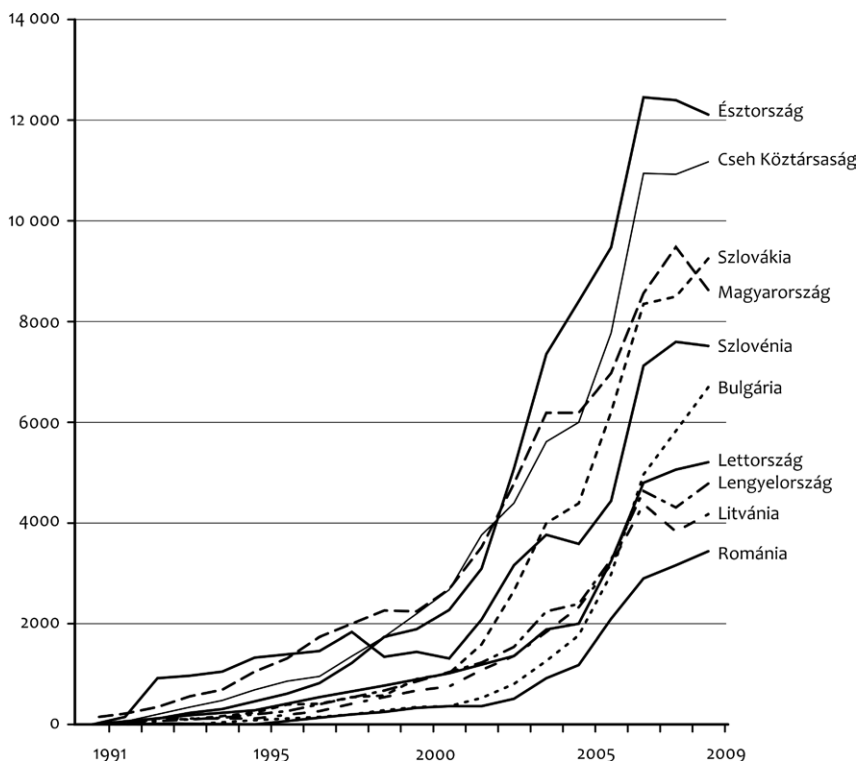
A külföldi tőkéért folytatott verseny korai nyertesei Magyarország és Lengyelország, majd a – kezdetben a hazai tulajdont előtérbe helyező, a gazdaság gyors modernizációját hátráltató – sikertelen privatizációs politikáról külföldi befektetéseket ösztönző rezsimre váltó Csehország is felzárkózott a legnagyobb tőkeimportőrök körébe.

A külföldi működőtőke-állomány egy főre vetített értékét tekintve 1996–2000 között hazánk volt az FDI-ban (foreign direct investment) relatíve leggazdagabb ország a későbbiekben az EU-hoz csatlakozó közép-kelet-európai posztoszocialista államok körében. Az elmúlt nyolc évben a Cseh Köztársaság és Észtország tekinthető a külföldi tőkéért folyó verseny relatív nyerteseinek, jöllehet a 2008. évi válságig hazánk is folyamatosan a felső harmadban teljesített. A külföldi tőkeállomány egy lakosra vetített értéke alapján Romániát tekinthetjük sereghajtónak (*1. ábra*).

A külföldi tőkeimportot – jöllehet országonként eltérő időszakban és intenzitással – tudatos gazdaságpolitikák ösztönözték, amelyek sikerességéről az országok gyors fejlődése és a fejlett nyugati gazdaságokhoz való felzárkózásuk tesz tanúbizonyságot.

III. A külföldi tőke mint a fejlődés és felzárkózás motorja

A fejlett „nyugati” technológiától korábban elzárt, a világpiactól elszigetelten fejlődő, államszocialista termelést folytató közép-kelet-európai gazdaságok esetében a beáramló külföldi tőke a fejlett technológia megtestesítőjeként, modern szervezési és menedzsment módszerek és a nemzetközi piacokhoz

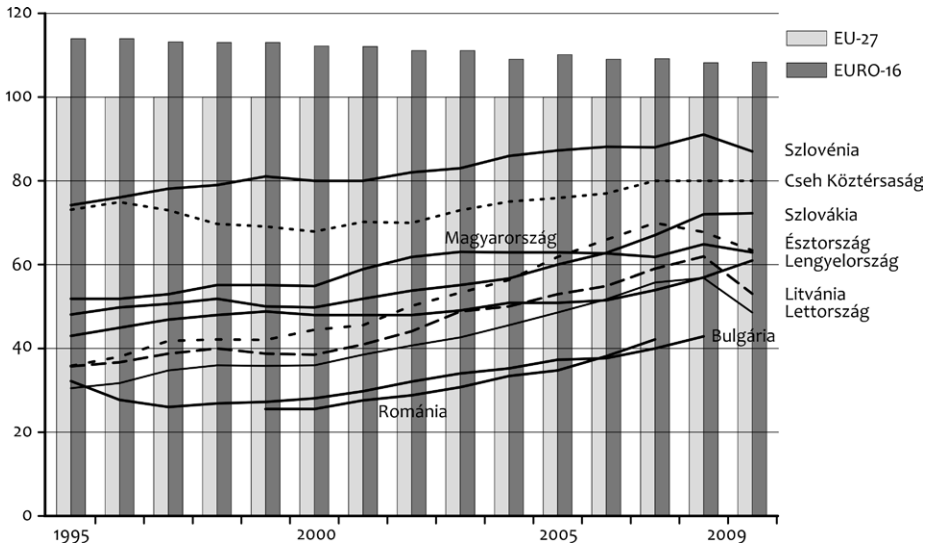
I. ábra • Külföldi közvetlen befektetésből származó tőkeállomány egy főre vetített értékének alakulása (USD, folyó áron)

Forrás: World Investment Report, 2010

való hozzáférés csatornáinak hordozójaként jelentős változásokat generált a gazdaság szerkezetében és az ágazatok versenyképességében. A közvetlen külföldi befektetések hatásait a közép-kelet-európai országokban többen és többféle módszerrel vizsgálták a 2000-es évek folyamán. Alább e tanulmányok eredményeinek áttekintésével adunk képet a feltárt hatásokról.

Az elméleti kutatás legtöbbször alapvetésként kezeli, hogy a külföldi befektetések révén létrejövő/átalakuló vállalatoknak a külföldi tulajdonnal együtt járó fejlettebb technológia (ideértve a magasabb termelékenységet biztosító szellemi tulajdont, korszerűbb szerve-

zési és menedzsment módszereket, illetve a nagyobb hozzáadott értéket biztosító licenszket, illetve marketing eszközöket) versenyelőnyt biztosít a fogadó gazdaságokban. Az empirikus kutatás főárama ezért egyre finomabb adatokon és megbízhatóbb elemzési módszerekkel törekedik ennek az – elméletalkotás szempontjából kiemelkedően fontos – jelenségnek a visszaigazolására. További vizsgálati irány – például technológiai tova- gyúró hatásokon át – a versenyelőny erodálódásának, illetve megtartásának vizsgálata. E témakörökben rendelkezünk viszonylag jó minőségű, megbízható eredményekkel a vizsgált közép-kelet-európai országokra is.

2. ábra • Vásárlóerő-paritáson mért egy főre jutó GDP (EU-27=100%) Forrás: Eurostat

III.1. Külföldi tulajdon és termelékenységi előny

A hazai és külföldi tulajdonú vállalatok termelékenysége közötti különbséget gyakorlatilag minden leíró statisztika visszaigazolja. Az egyszerű átlagok alapján történő összehasonlítás ugyanakkor nem számol a vállalati termelékenységet befolyásoló számos tényező heterogenitásával (például: a külföldi vállalatok nagyobbak, így – eltérő mérethatékonyság vagy más szempontok miatt – nem hasonlíthatók össze a kisebb hazai vállalatokkal). Ezért a termelékenység különbségének tényleges megmérésehez és visszaigazolásához részletesebb, a tulajdon és a termelékenység-prémium közötti oksági kapcsolatot minden más releváns tényező hatását kiszűrve igazolni képes regressziós becslések szükségesek.

Ilyen, elemi vállalati adatok időben összekapcsolt (panel) adatbázisain, korszerű ökonometria hatásvizsgálati módszerekkel igazolja a külföldi tulajdonú vállalatok magasabb termelékenységét Jozef Konings (2000) Lengyelországban, Elvira Torlak (2004) és

Juraj Stančík (2007) Csehországban (bár Si-meon Djankov és Bernard Hoekman [2000] arra hívják fel a figyelmet, hogy a külföldi befektetők „kimazsolázzák” a jobban teljesítő vállalatokat, így a látszólagos termelékenységi különbség valójában mintaszelekcióra vezethető vissza). J. David Brown és szerzőtársai (2004) a külföldi tulajdonba kerülő privatizált vállalatok jelentős termelékenységi előnyét azonosítják Romániában. Magyarország esetében Békés Gábor és szerzőtársai (2009), Litvániában Beata Smarzynska Javorcik (2004) ad bizonyosságot szignifikáns, a külföldi tulajdonra visszavezethető termelékenységi előnyről.

Elvira Torlak (2004) a külföldi tulajdonú vállalatok termelékenységi hátrányáról számol be Bulgáriában. Ennek lehetséges magyarázataként fogalmazza meg, hogy a külföldiek kevésbé ismerik a helyi szabályozást, kultúrát és piaci viszonyokat, így nem tudnak olyan hatékonyan termelni, mint az inkumbens vállalatok. Egy másik lehetséges magya-

rázat a hazai vállalatokat kedvezményező versenyszabályozás.

A külföldi tulajdonú vállalatok termelékenységi előnye feltétele annak, hogy jelenlétük a fogadó gazdaság hazai tulajdonú vállalatainak termelékenységét – technológiai tovaggyűrés okán – elősegíthesse. Ezért volt szükséges a termelékenységi hatások vizsgálata előtt a hatás létezésének előfeltételét igazolni.

III.2. A külföldi termelékenységi előny erodálódása – technológiai tovaggyűrés • A fogadó gazdaságban működő hazai tulajdonú vállalatoknál termelékenyebb külföldi tulajdonú vállalatok pozitívan és negatívan is hathatnak a fogadó ágazat, gazdaság versenyképességére. Pozitív hatás adódik, amennyiben a fogadó gazdaság hazai tulajdonú és kevésbé termelékeny vállalatai képesek tanulni a külföldiektől (például: külföldi vállalatok a beszállítóikká váló hazai vállalatoknak fejlettebb termelési *know-how*-t, technológiát adnak át, vagy a hazai vállalatok képesek a látott mintákat – például: menedzsment és marketing módszerek – lemásolni, átvenni és alkalmazni, vagy képesek a hatékonyabb termelést biztosító tudást magukban hordozó alkalmazottakat „átcsábítani”). Ilyen esetben a külföldiek termelékenységi előnye idővel erodálódhat, jelezve, hogy a hazai tulajdonú vállalatok felzárkóztak, és termelékenységükkel együtt versenyképességük is nőtt. Ha azonban a külföldi tulajdonú vállalatok képesek „megvédeni” termelékenységi előnyüket biztosító tudásukat, versenyelőnyük okán piaci részesedésük nő. Ez esetben – kezdetben változatlan piacméretet, vásárlóerőt feltételezve – a hazai vállalatok egy része azonnal kilépésre kényszerül a piacról, más vállalatok termelésének átlagköltsége – méretgazdaságosságot feltételezve – a hatékonyabban termelő, így olcsóbb termékekkel a vásárlók egy részét

„átcsábító” külföldi vállalatok megjelenése miatt csökkenő értékesítésük okán megnő, termelékenységük romlik, ez pedig a hazai–külföldi termelékenységi különbségek növekedéséhez (és gyakran párhuzamosan a hazai tulajdonú vállalatok megszűnéséhez) vezethet. Ezeket negatív hatásként azonosítjuk.

Beata Smarzynska Javorcik (2004) bizonyította először meggyőzően a technológiai tovaggyűrés hatások jelenlétét, megmutatta, hogy a külföldi tőke Litvániában az egész gazdaság termelékenységét és versenyképességét pozitívan befolyásolta. Halpern László és Muraközy Balázs (2007), valamint Békés Gábor és szerzőtársai (2009) Magyarországon igazolják vissza a külföldi működőtőke-befektetések technológiai tovaerjedésén keresztül a hazai tulajdonú vállalatok termelékenységére gyakorolt pozitív hatásait. Jan Hagemejer és Marcin Kolasa (2008) hasonló jelenségről számol be Lengyelországban.

Simeon Djankov és Bernard Hoekman (2000), valamint Elvira Torlak (2004) a külföldi és hazai tulajdonú vállalatok termelékenysége közötti különbség növekedését (negatív hatás) mutatják be Csehországban. Ugyanitt Juraj Stančík (2007) azt igazolja, hogy bár a külföldi jelenlét mellett csökken a hazai tulajdonú vállalatok növekedési üteme, a korábban hazai tulajdonú vállalatok külföldiek által történő felvásárlása esetében azonosítható kisebb mértékű, a hazai tulajdonú vállalatok termelékenységének növekedésében és a hazai–külföldi termelékenységi rés csökkenésében megragadható pozitív hatás. Juraj Stančík (2008), Beata Smarzynska Javorcik és Mariana Spatareanu (2006) Csehországban, valamint Milena Gradeva (2010) Bulgáriában is megerősítik, hogy a külföldi akvizíciók esetében jellemzőbb és nagyobb mértékű tovaggyűrés hatás adódik.

Azon külföldi tulajdonú vállalatok, amelyek (jellemzően olyan zöldmezős beruházások formájában jönnek létre és működnek,) kizárólag exportra termelnek, szinte kizárólag importált nyersanyagokból vagy félkész termékekből állítanak elő exportcikkeket, kihasználva a fogadó gazdaság munkaerjét és egyéb adottságait (például adókedvezmények), nem integrálódnak szervesen a fogadó gazdaságba, és annak piacait sem befolyásolják. Ilyen típusú külföldi tulajdonú vállalatok erősödő jelenléte okán adódó, növekvő hazai-külföldi termelékenységi különbségek önmagukban nem feltétlenül jelentik a hazai piacra termelő hazai tulajdonú vállalatok kiversenyzését, azaz nem feltétlen bizonyítékai negatív hatásoknak. Negatív hatásként azonban mindenképpen azonosítható az, hogy e típusú külföldi termelőtőke és tulajdon nem generálja a fogadó gazdaság fejlődését, a pozitív tovaggyűrzési hatások elmaradnak.

Míg Elvina Torlak (2004) negatív hatást azonosít Romániában, Beata Smarzynska Javorcik és szerzőtársai (2004) arra mutatnak rá, hogy a tovaggyűrzési hatás jellegét befolyásolja a külföldi tulajdonos származási helye, ugyanis pozitív hatások csak az amerikai és ázsiai vállalatok részéről adódnak ágazaton belül, beszállítóik irányában (hátrafelé irányuló kapcsolatokon, ún. *backward linkage*-eken keresztül), míg az európai tulajdonú vállalatok és beszállítóik közötti termelékenységi különbség nő (ez a jelenség vélelmeshetően összefügg a versenyhatások érvényesülésével is). Jozef Konings (2000) Romániában és Bulgáriában a hazai és külföldi tulajdonú vállalatok termelékenysége közötti különbség növekedését (negatív hatás) azonosítja, ugyanakkor emellett érvel, hogy ez a hatás csak a piacgazdasági átmenet és strukturaváltás időszakában létezik, majd időben előrehaladva

eltűnik, mivel a hatékony külföldi vállalatok kiversenyzik a nem hatékonyan termelő hazai tulajdonú vállalatokat, és a piac megtisztulása után a gazdaság egy magasabb termelékenységi szinten, versenyképesebb egyensúlyban állapodik meg. (Ugyanakkor nem zárható ki, hogy a negatív hatást felerősíti a termelékenyebb vállalatok külföldi befektetők által történő „kimazsolásából” adódó mintaszelekció is.)

A külföldi jelenlétből adódó technológiai áttérjedések hatásait vizsgáló empirikus irodalmat Tomáš Havránek és Zuzana Iršová (2010) tekintette át részletesen, és metaelemzéssel értékelt az eddigi eredményeket. Arra mutatnak rá, hogy az elemzések eredményei, illetve a kimutatott hatások nagysága, erőssége érzékeny az alkalmazott módszertanra és különösképpen az elemzéshez felhasznált adatok jellemzőire. Miközben ágazati, illetve keresztmetszeti adatbázisok alapján pozitív tovaggyűrzés adódik, a külföldi vállalatok belépését és más – hazai – vállalatokra gyakorolt hatásuk jobb megfigyelését lehetővé tevő panel adatbázisokon lefolytatott elemzések kisebb és változó előjelű tovaggyűrzésről számolnak be.

III.3. A fogadó országok termelékenységének és versenyképességének javulása • A külföldi tőkebeáramlás eredményeként tehát adódhat technológia-átterjedés, ami a hazai-külföldi termelékenységi rés csökkenését, a fogadó ágazat, illetve a fogadó gazdaság termelékenységének és versenyképességének javulását eredményezheti. Ez azonban csak néhány közép-kelet-európai országban történt meg a fent idézett vizsgálatok eredményei alapján. A külföldi közvetlen tőkebefektetések növekedtek a fogadó ágazatok és a teljes fogadó gazdaság termelékenységét Magyarországon, Lengyelországban és Litvániában. Csehországban

és Romániában csak részleges – külföldi vállalatok felől hazai tulajdonú vállalatok felé irányuló technológiai tovaggyűrés által eredményezett – pozitív, a hazai tulajdonú vállalatok

termelékenységét növelő hatások azonosíthatóak, amelyeket más negatív hatások (például: a külföldi tulajdonú vállalatok termelékenységi előnyére visszavezethető kiver-

Ország	A külföldi közvetlen tőkebefektetések hatásai a hazai tulajdonú vállalatok termelékenységére (technológiai tovaggyűrés hatások)
Bulgária	Negatív hatások <ul style="list-style-type: none"> • Torlak (2004): a külföldi tulajdonú vállalatok nem termelékenyebbek a hazai tulajdonúaknál; • Torlak (2004), Konings (2000): a hazai–külföldi termelékenységi különbségek nőnek a termelékenyebb külföldi vállalatok megjelenésével (negatív hatás);
Csehország	Vegyes tapasztalatok, nincs egyértelmű pozitív hatás; <ul style="list-style-type: none"> • Torlak (2004): a külföldi tulajdonú vállalatok termelékenyebbek a hazaiaknál; • Torlak (2004), Djankov és Hoekman (2000): hazai–külföldi termelékenységi különbség nő a termelékenyebb külföldi vállalatok megjelenésével (negatív hatás); • Stančík (2008): a zöldmezős beruházás technológiai tovaggyűrés hatása negatív, a hazai tulajdonú vállalatok külföldi akvizícióinak viszont pozitív, de a hatások eredője 0; • Javorcik és Spatareanu (2006): nem szignifikáns, azaz nem azonosítható a (pozitív) technológiai tovaggyűrés hatás;
Lengyelország	Pozitív termelékenységi hatás <ul style="list-style-type: none"> • Konings (2000): a külföldi tulajdonú vállalatok termelékenyebbek a hazaiaknál; • Hagemer és Kolasa (2008): a külföldi tőkebeáramlás termelékenység növekedést eredményez a hazai tulajdonú vállalatoknál is (pozitív technológiai tovaggyűrés hatás);
Litvánia	Pozitív termelékenységi hatás <ul style="list-style-type: none"> • Javorcik (2004): a külföldi tulajdonú vállalatok termelékenyebbek a hazaiaknál; • Javorcik (2004): a külföldi tőkebeáramlás termelékenység növekedést eredményez a hazai tulajdonú vállalatoknál is (pozitív technológiai tovaggyűrés hatás);
Magyarország	Pozitív termelékenységi hatás <ul style="list-style-type: none"> • Békés és szerzőtársai (2009): a külföldi tulajdonú vállalatok; termelékenyebbek, mint a hazaiak; • Halpern és Muraközy (2007): a külföldi tőkebeáramlás termelékenység növekedést eredményez a hazai tulajdonú vállalatoknál is (pozitív technológiai tovaggyűrés hatás);
Románia	Vegyes tapasztalatok, nincs egyértelmű pozitív hatás <ul style="list-style-type: none"> • Konings (2000), Torlak (2004): hazai–külföldi termelékenységi különbségek nőnek a termelékenyebb külföldi vállalatok megjelenésével (negatív hatás); • Javorcik és szerzőtársai (2004): ázsiai és amerikai tulajdonú vállalatok hazai tulajdonú beszállítóinál kimutatható pozitív technológiai tovaggyűrés, európai tulajdonú külföldi vállalatok beszállítóinál negatív hatás adódik.

1. táblázat • az FDI hatásai a vizsgált közép-kelet-európai országokban – áttekintés

senyzés) kompenzálják. Bulgáriában a külföldi tőke beáramlása növelte a hazai és külföldi tulajdonú vállalatok közötti termelékenységi, versenyképességi különbséget.

Az idézett vizsgálatok eredményeit az 1. táblázat foglalja össze:

IV. Az eredmények értékelése

A posztoszocialista átmenet után az Európai Unióhoz csatlakozó közép-kelet-európai országok közül hat esetben vizsgálták megbízható eredményeket prezentáló ökonometriai hatásvizsgálati módszerekkel, elemi vállalati (panel) adatokon, hogy a piacgazdasági átmenetben és a gazdaságok világgazdasági integrációjában jelentős szerepet betöltő közvetlen külföldi befektetések hogyan befolyásolták a fogadó gazdaság inkumbens, hazai tulajdonú vállalatainak termelékenységét, mennyiben járultak hozzá a gazdaságok fejlődéséhez.

Jóllehet a vizsgált gazdaságok mindegyike jelentős fejlődésen ment keresztül, és elindult a fejlett európai gazdaságokhoz való felzárkózás útján, a beáramló külföldi tőke a fejlődési folyamatban betöltött szerepét vizsgáló kutatások eredményei vegyesek. Magyarország, Lengyelország és Litvánia hazai tulajdonú vállalatai egyértelműen profitáltak a külföldi termelőtőke növekvő jelenlétéből: a technológiai tovagyrűzés okán csökkentek a hazai és külföldi tulajdonú vállalatok közötti termelékenységi különbségek, nőtt az inkumbens vállalatok termelékenysége és versenyképessége. Csehország, Bulgária és Románia esetében a vizsgálatok semmilyen,

vagy csak részleges, a külföldi tulajdonú vállalatok irányából a hazai tulajdonú vállalatok felé irányuló pozitív technológiai tovagyrűzésről számolnak be.

Az eredmények – és azok által a külföldi közvetlen befektetések fogadó gazdaságra gyakorolt hatásainak – értékelése során körültekintően kell eljárunk. Jozef Konings (2000) érvelése szerint ugyanis a tranzíciót jellemző piactisztulás és hatékony termelési struktúra kialakulása – amelyet a külföldi tulajdon megjelenése segít elő – időigényes. Azokban az országokban, ahol a nagyobb mértékű külföldi tőkebeáramlás viszonylag későn, a '90-es évek végén és az után (ilyen Csehország, Románia és Bulgária is) vált jelentőssé, annak pozitív hatásai később jelentkeznek, és emiatt csak a 2000-es évek végéig terjedő adatokon vizsgálhatók megfelelően. E három ország kapcsán idézett vizsgálatok jellemzően a tőkebeáramlás korai szakaszában felvett adatokon alapultak, idősebb vizsgálatok pedig – hasonlóan a további, közép-kelet-európai tranzíciós országok elemzéséhez – még váratnak magukra. Csak ezen eredmények ismeretében mondhatjuk majd ki egyértelműen, hogy a közvetlen külföldi befektetések jelentősen hozzájárultak a közép-kelet-európai fogadó gazdaságok termelékenységének növekedéséhez.

Kulcsszavak: nemzetközi gazdaságtan, működőtőke-beáramlás, közvetlen külföldi befektetések, termelékenység, versenyképesség

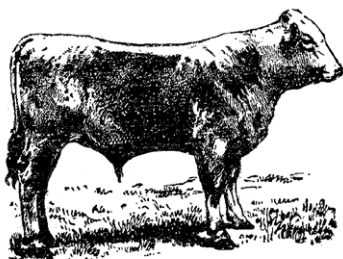
IRODALOM

Békés Gábor – Kleinert, J. – Toubal, F. (2009): Productivity Linkages among Heterogeneous Firms: Evidence from Hungarian Firms. *The World Economy*. 32, 10, 1408–1433. DOI: 10.1111/j.1467-9701.2009.01179.x

Brown, J. David - Earle, J. S. – Telegdy Á. (2006): The Productivity Effects of Privatization: Longitudinal Estimates from Hungary, Romania, Russia, and Ukraine. *Journal of Political Economy*. 114, 1.
Djankov, Simeon – Hoekman, Bernard (2000): Foreign Investment and Productivity Growth in

- Czech Enterprises. *The World Bank Economic Review*. 14, 1, 49–64.
- Gradeva, Milena (2010): *FDI Integration in an Unstable Institutional Environment: The Case of Bulgaria*. CES, University Paris • <http://www2.druid.dk/conferences/viewpaper.php?id=502060&cf=43>
- Halpern László – Muraközy Balázs (2007): Does Distance Matter in Spillover? *The Economics of Transition*. 15, 4, 781–805. DOI: 10.1111/j.1468-0351.2007.00308.x
- Hagemeyer, Jan – Kolasa, Marcin (2008): *Internationalization and Economic Performance of Enterprises: Evidence from Firm-Level Data*. National Bank of Poland Working Paper No. 51. Warsaw • http://www.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/wpapers1.pdf
- Havránek, Tomáš – Iršová, Zuzana (2010): Meta-Analysis of Intra-Industry FDI Spillovers: Updated Evidence. *Czech Journal of Economics and Finance*. 60, 2, 151–174. • <http://journal.fsv.cuni.cz/mag/article/show/id/1184>
- Javorcik, Beata Smarzyska (2004): Does Foreign Direct Investment Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers through Backward Linkages. *The American Economic Review*. 94, 3, 619–633. World Bank version: • <http://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/2923.html>
- Javorcik, Beata Smarzyska – Saggi, K. – Spatareanu, M. (2004): *Does it Matter Where You Come From? Vertical Spillovers from FDI and Investor Nationality*. World Bank Policy Research Working Paper 3449. Washington, World Bank. • <http://www.cepr.org/meets/wkcn/2/2344/papers/javorcik.pdf>
- Javorcik, Beata Smarzyska – Spatareanu, Mariana (2006): Disentangling FDI Spillover Effects: What Do Firm Perceptions Tell Us? In: Moran, Theodore – Graham, E. – Blomström, M. (eds.): *Does Foreign Direct Investment Promote Development?* Institute for International Economics • <http://books.google.com>
- Konings, Jozef (2000): *The Effects of Direct Foreign Investment on Domestic Firms: Evidence from Firm Level Panel Data in Emerging Economies*. William Davidson Institute Working Paper No. 344. • <http://www.wdi.umich.edu/files/Publications/WorkingPapers/wp344.pdf>
- Navaretti, Giorgio Barba – Venables, A. J. – Barry, F. (2004): *Multinational Firms in the World Economy*. Princeton University Press, Princeton NJ <http://books.google.com>
- Stančík, Juraj (2007): *Horizontal and Vertical FDI Spillovers: Recent Evidence from the Czech Republic*. Working Paper Series 340. CERGE-EI, Prague <http://iweb.cerge-ei.cz/pdf/wp/Wp340.pdf>
- Stančík, Juraj (2009): *FDI Spillovers in the Czech Republic: Takeovers vs. Greenfields?* European Economy - Economic Papers 369, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Brussels, Belgium • http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14299_en.pdf
- Torlak, Elvira (2004): *Foreign Direct Investment, Technology Transfer and Productivity Growth: Empirical Evidence for Hungary, Poland, Romania, Bulgaria and the Czech Republic*. Hamburg Institute of International Economics (HWWA) • <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/1701.pdf>
- UNCTAD: *World Investment Report 2010*. <http://www.unctad.org/templates/webflyer.asp?docid=13423&intlEmID=2068&lang=1>

TERRA SCYTHICA

NEMZETKÖZI RÉGÉSZETI SZIMPÓZIUM AZ ALTÁJBAN

Istvánovits Eszter

kandidátus, régész, tudományos titkár
Jósa András Múzeum, Nyíregyháza
istvanov@jam.nyirbone.hu

Kulcsár Valéria

kandidátus, docens
Szegedi Tudományegyetem, Régészeti Tanszék
h13609kul@ella.hu

2011. augusztus 18. és 23. között az Orosz Tudományos Akadémia Szibériai Tagozatán belül működő novoszibirszki Régészeti és Néprajzi Intézet, valamint a Német Régészeti Intézet (DAI) Eurázsiai Részlegének szervezésében került sor a *Terra Scythica* című nemzetközi szimpóziumra. A szakmai esemény helyszíne az Altáj-hegységben található Gyenyiszova-barlang melletti régészeti bázis volt. A híres paleolit lelőhelyen, ahol az utóbbi években szenzációs hominida leletek kerültek elő, mintegy harminc éve folyik ásás. A nemzetközi kutatás zarándokhelyévé vált barlang közelében a novoszibirszki központ kutatóbázist alakított ki, amely gyakran szolgál konferenciák színhelyétül.

Ezúttal tizenegy ország (Japán, Kína, Dél-Korea, Mongólia, Kazahsztán, Oroszország, Ukrajna, Bulgária, Lengyelország, Magyarország, Németország) régészei voltak hivatalosak a tanácskozára.

A konferencia fő témája Terra Scythica, az Észak-Kínától a Kárpát-medencéig húzódó hatalmas térségben a vaskorban megtelepedett szkíta kultúra volt. A tanácskozás több szempontból közelítette meg a vizsgált korszakot, nemcsak régészeti, hanem művészet-

történeti (szkíta-szibériai állatstílus) és történeti előadások is elhangzottak, komoly hangsúlyt kaptak az interdiszciplináris tanulmányok (dendrokronológia, paleogenetika). Jól követhető volt az a folyamat, hogy a korszak kutatásában eddig bizonyítottnak látszó tételek és axiómák borulni látszanak, főként, ami a kronológiai kérdéseket illeti.

Ez nem is meglepő, tekintve, hogy a szkíta kultúra, amelyet a már említett óriási területen azonos művészeti stílus, az ún. szkíta-szibériai állatstílus, fegyverkészlet (s az azzal járó harcművészet), és a harcászatot ugyancsak meghatározó lószerszám jellemez, ugyanakkor számtalan helyi különbséggel tűnik ki egy-egy régióban. Hogy hazai pályáról induljunk el, az alföldi szkítának nevezett kultúra csak nyomaiban emlékeztet a „klasszikus” szkíta Fekete-tenger partvidéki sztyeppe népekre, akár az életmódot, akár az anyagi kultúrát vizsgáljuk. A kulturális tömb másik periferiáját, a szibériait tekintve pedig megintcsak számos eltérést tapasztalunk. Az utóbbi évtizedek kutatásában egyre inkább a különbségekre és ezek elemzésére helyeződött a hangsúly. Az újabb idők interdiszciplináris irányvonalában a hagyományos antropológia